

PREDAVANJE 17. MARCA 1976¹

MICHEL FOUCAULT

Od suverene oblasti do oblasti nad življenjem. – Omogočati življenje in pustiti umreti. – Od človeka-telesa do človeka-vrste: rojstvo biooblasti. – Področja aplikacije biooblasti. – Populacija. – O smrti, predvsem o Francovi. – Izražanje discipline in regulacije: delavsko naselje, seksualnost, norma. – Biooblast in rasizem. – Funkcije in področja aplikacije rasizma. – Nacizem. – Socializem.

Morali bomo torej poskusiti zaključiti, skleniti, kar sem povedal v tem letu. Nekoliko sem poskušal zastaviti problem vojne, ki smo jo mislili kot razumljivo mrežo zgodovinskih procesov. Zdelo se mi je, da je bila ta vojna na začetku in praktično še skozi celotno osemnajsto stoletje razumljena kot rasna vojna. Hotel sem malo obnoviti to zgodovino rasnih vojn. Zadnjič pa sem vam poskušal pokazati, kako je načelo nacionalne univerzalnosti iz zgodovinske analize konec koncev izločilo sam pojem vojne.* Sedaj bi vam rad pokazal, kako bo téma rase, ne izginila, temveč ponovno nastopila v nečem popolnoma drugim, v državnem rasizmu. Tako bi vam rad danes povedal nekaj malega o rojstvu državnega rasizma oziroma vas v to vsaj vpeljal.

Zdi se mi, da je bil in je eden temeljnih fenomenov devetnajstega stoletja nekaj, čemur bi lahko rekli, da se je oblast začela ukvarjati z življenjem: če hočete, da je oblast zajela človeka kot živo bitje, neke vrste podržavljenje biološkega ali vsaj določeno nagnjenje, ki vodi k temu, čemur bi lahko rekli podržavljenje biološkega. Da bi lahko razumeli, kaj se je zgodilo, se lahko po mojem mnenju sklicujemo na tako imenovano klasično teorijo suverenosti, ki nam je nenazadnje služila za ozadje, kot podlaga vseh analiz o vojni, rasah

¹ Prevedeno po »*Il faut défendre la société*«, Gallimard/Seuil, Pariz, 1997, str. 213–235.

* V rokopisu se za sintagmo »nacionalne univerzalnosti« nadaljuje: »v obdobju francoske revolucije«. (Op. prev.)

itd. Kot veste, je bil eden temeljnih atributov klasične teorije suverenosti pravica do življenja in smrti. Toda pravica do življenja in smrti je pravica, ki je nenavadna, in to že na teoretski ravni; kaj pravzaprav pomeni imeti pravico do življenja in smrti? Če rečemo, da ima suveren pravico do življenja in smrti, potem to v nekem smislu v bistvu pomeni, da lahko usmrti [*faire mourir*] ali pusti živeti [*laisser vivre*]; vsekakor pa to pomeni, da življenje in smrt ne spadata med naravne, neposredne, tako rekoč izvirne ali temeljne pojave, ki bi izpadli iz polja politične oblasti. Če zadevo še malo bolj zaostriamo in jo, če hočete, privedemo do paradoksa, potem to v bistvu pomeni, da v razmerju do oblasti subjekt s polno pravico ni niti živ niti mrtev. Z vidika življenja in smrti je subjekt nevtralen, pravico biti živ ali pravico biti morebiti mrtev pa ima preprosto zaradi suverena. V vsakem primeru postaneta življenje in smrt subjektovi pravici zgolj zaradi suverene volje. To je, če hočete, teoretični paradoks. Teoretični paradoks, ki ga mora očitno dopolniti nekakšno praktično neravnovesje. Kaj dejansko pomeni pravica do življenja in smrti? Seveda ne pomeni, da lahko suveren omogoča življenje [*faire vivre*], tako kot lahko usmrti. Pravica do življenja in smrti se izvaja zgolj na neuravnovešen način in vselej na strani smrti. Suverena oblast učinkuje na življenje zgolj od tistega trenutka dalje, ko lahko suveren ubija. Končno je pravica do ubijanja tista, ki dejansko vsebuje samo bistvo pravice do življenja in smrti: v trenutku, ko lahko suveren ubija, izvaja svojo pravico do življenja. V bistvu je to pravica meča. V tej pravici do življenja in smrti torej ni realne simetrije. Ne gre za pravico usmrtiti ali omogočati življenje. Niti ne gre za pravico pustiti živeti in pustiti umreti. Gre za pravico usmrtiti ali pustiti živeti, kar seveda uvaja očitno nesimetrijo.

In menim, da je bila ena največjih transformacij političnega prava v devetnajstem stoletju ravno, ne pravim v nadomestitvi, temveč v dopolnitvi te stare pravice suverenosti – usmrtiti ali pustiti živeti – z neko drugo, novo pravico, ki pa prve ne bo izbrisala, temveč jo bo prežela, prečila, spremenila, in ki bo ravno nasprotna pravica, ali raje moč: moč »omogočati« življenje [*«faire» vivre*] in »pustiti« umreti [*«laisser» mourir*]. Pravica suverenosti je torej pravica usmrtiti ali pustiti živeti. Potem pa se vzpostavi ta nova pravica: pravica omogočati življenje in pustiti umreti.

Seveda se ta transformacija ni izvršila kar naenkrat. Slediti ji je mogoče v teoriji prava (vendar bom tu izredno hiter). Vidite lahko, da se je že pri pravniki sedemnajstega in zlasti osemnajstega stoletja zastavljalo vprašanje glede pravice do življenja in smrti. In sicer, ko pravniki pravijo: ko se na družbeni ravni sklepa pogodbo, se pravi, ko se individui zberejo, da bi konstituirali suverena, da bi prenesli na suverena absolutno oblast nad njimi – zakaj to storijo? To storijo zato, ker jim preti nevarnost ali pa zaradi potrebe. Potemta-

kem to storijo zato, da bi zaščitili svoje življenje. Suverena konstituirajo zato, da bi lahko živeli. Toda ali je potemtakem življenje zares lahko vključeno v suverenove pravice? Ali ni življenje temelj suverenove pravice, ali lahko suveren dejansko zahteva od svojih podložnikov pravico do oblasti nad njihovimi življenji in njihovo smrtjo, se pravi do moči, da jih preprosto ubije? Ali ne bi moralo biti življenje zunaj pogodbe, kolikor je bilo ravno življenje prvi, začetni in temeljni motiv zanjo? Vse to je debata politične filozofije, ki jo lahko pustimo ob strani, a ki vendarle pokaže, kako se začenja življenje zastavljati kot problem v polju politične misli in analize politične oblasti. Dejansko tej transformaciji ne bi rad sledil na ravni politične teorije, temveč raje na ravni oblastnih mehanizmov, tehnik in tehnologij. Tu pa zopet naletimo na znane reči: videli smo, da so se v sedemnajstem in osemnajstem stoletju pojavile tehnike oblasti, ki so se bistveno osredotočile na telo, na individualno telo. To so bili vsi tisti postopki, ki so zagotavljali prostorsko razporeditev individualnih teles (njihovo ločevanje, uravnavanje, razvrščanje in nadzorovanje) in ki so okrog teh individualnih teles organizirali celo polje vidnosti. To so bile tudi tiste tehnike, ki so prevzele odgovornost za ta telesa, ki so skušale povečati njihovo uporabno moč z vajo, dresuro itd. Prav tako so bile to tehnike racionalizacije in prave ekonomije oblasti, ki jo je bilo treba izvajati na čim varčnejši način in s pomočjo celega sistema nadzorovanja, hierarhij, inšpekcij, zapisov in poročil: vsa tista tehnologija, ki jo lahko imenujemo disciplinarna tehnologija dela. Deluje od konca sedemnajstega in v osemnajstem stoletju.²

Toda v drugi polovici osemnajstega stoletja se po mojem mnenju pojavi nekaj novega, neka druga tehnologija oblasti, ki pa tokrat ni disciplinarna. Tehnologija oblasti, ki ne izključuje prve, ki ne izključuje disciplinarne tehnike, temveč jo zaobseže, integrira, deloma spremeni, predvsem pa jo izkorišča za to, da se vanjo na neki način vsadi ter se s pomočjo te predhodne disciplinarne tehnike dejansko utrdi. Ta nova tehnika ne ukine disciplinarne tehnike, in sicer preprosto zato, ker se nahaja na neki drugi ravni, na drugi lestvici, ker ima drugačno nosilno površino in ker se poslužuje povsem drugih sredstev.

Ta nova nedisciplinarna tehnika oblasti se – za razliko od discipline, ki se naslavlja na telo – nanaša na življenje ljudi, ali še, če hočete, ne naslavlja se na človeka-telo, temveč na živega človeka, na človeka kot živo bitje; v zadnji instanci se, če hočete, naslavlja na človeka-vrsto. Povedano natančneje: disciplina poskuša vladati množici [*multiplicité*] ljudi, kolikor more in mora ta množica razpasti na individualna telesa, ki jih je mogoče nadzorovati, dresirati, izkoriščati ter morebiti kaznovati. Nova tehnologija, ki nastopi, pa se nas-

² O vprašanju disciplinarne tehnologije glej *Nadzorovanje in kaznovanje* (prev. Drago B. Rotar), Delavska enotnost, Ljubljana 1984.

lavlja na množico ljudi, toda ne, kolikor so ti ljudje zvedeni na telesa, temveč nasprotno, kolikor ta tehnologija oblikuje neko globalno množico [*masse*], ki jo zadevajo skupni procesi, značilni za življenje, procesi kot so rojstvo, smrt, razmnoževanje, bolezen itd. Po prvem zavzetju oblasti nad telesom, ki se je zgodila na način individualizacije, imamo torej drugo zavzetje oblasti, ki ne individualizira, pač pa ustvarja množico, ki, če hočete, ne meri na človeka-teleso, pač pa na človeka-vrsto. Vidimo, da se po anatomske politiki človeškega telesa, ki nastopi v osemnajstem stoletju, ob koncu istega stoletja pojavi nekaj, kar ni več anatomska politika človeškega telesa, ampak nekaj, kar bi imenoval »biopolitika« človeške vrste.

Za kaj gre v tej novi tehnologiji, tej biopolitiki, biooblasti, ki se vzpostavlja? To sem vam pravkar povedal z dvema besedama: gre za celoto procesov, kot so razmerje med rojstvi in smrtmi, stopnja reprodukcije, plodnost določene populacije itd. To so procesi rodnosti, smrtnosti, življenjske dobe, ki so ravno v drugi polovici osemnajstega stoletja in v zvezi s kopico ekonomskih in političnih problemov (h katerim se sedaj ne bom vračal) po mojem mnenju konstituirali prve objekte vednosti in prve tarče kontrole te biopolitike. V tem času se je s prvimi demografijami vsekakor uveljavilo statistično merjenje teh pojavov. Gre za opazovanje bolj ali manj spontanih oziroma bolj ali manj skladnih ravnanj, ki so se dejansko odvijala v populaciji v zvezi z rodno-stjo; skratka, če hočete, gre za zapažanje pojavov kontroliranja rojstev, kakor so se pač izvajali v osemnajstem stoletju. To je bil tudi osnutek nekakšne politike rodnosti, vsekakor pa so bili to načrti za poseganje v globalne pojave rodnosti. Toda v biopolitiki ne gre preprosto za problem plodnosti. Gre tudi za problem bolehnosti, vendar ne več zgolj tako kot dotlej, enostavno na ravni razvpitih epidemij, katerih nevarnost je tako mučila politične oblasti od sredine srednjega veka (razvpite epidemije, ki so bile občasne drame množične smrti, smrti, ki je zadevala neposredno vse). V tistem trenutku, na koncu osemnajstega stoletja, ne gre za epidemije, temveč za nekaj drugega: v grobem gre za to, čemur bi se lahko reklo endemije, se pravi oblika, narava, razsežnost, trajanje in intenzivnost bolezni, ki vladajo v neki populaciji. Gre torej za bolezni, ki jih je bolj ali manj težko iztrebiti in ki kljub pogostejšim vzrokom smrti niso razumljene kot epidemije, temveč kot trajni dejavniki – in tako se jih tudi obravnava – pešanja moči, krajšanja delovnega časa, zmanjšanja energije in ekonomskih stroškov, tako zaradi izpada produkcije, kot zaradi možnih stroškov nege. Skratka, bolezen kot populacijski fenomen: toda ne več kot smrt, ki brutalno pleni življenje – to je epidemija –, pač pa kot nenehna smrt, ki spolzi v življenje ter ga neprestano razjeda, zmanjšuje in slabi.

Vsi ti pojavi se začnejo uveljavljati ob koncu osemnajstega stoletja in pri-vedejo do vzpostavitve medicine, katere najpomembnejša funkcija bo sedaj

javna higiena, z vsemi organi za koordinacijo medicinske nege, centralizacijo informiranja, normalizacijo vednosti, medicine, ki bo prevzela tudi vodenje kampanje za učenje higiene in medikalizacijo prebivalstva. Gre torej za probleme razmnoževanja in rodnosti, pa tudi za problem bolehnosti. Drugo področje, v katerega poseže biopolitika, bo cela vrsta pojavov, od katerih so eni univerzalni, drugi pa naključni, ki pa jih po eni strani nikoli ni mogoče povsem odpraviti, četudi so naključni, in ki imajo tudi podobne posledice, kot so nesposobnost, izključitev iz občevanja med individui, nevtralizacija itd. Sem spada denimo, od začetka devetnajstega stoletja dalje (v času industrializacije), zelo pomemben problem starosti, posameznika, ki tako izpade iz področja sposobnosti in aktivnosti. Po drugi strani pa so to nesreče, hibe in razne anomalije. In kot odgovor na te pojave biopolitika ne bo ustanovila le institucij za oskrbo in pomoč [*institutions d'assistance*] (ki so obstajale že zelo dolgo), temveč precej subtilnejše mehanizme, ekonomsko veliko racionalnejše od velikodušne, hkrati množične in pomanjkljive pomoči, ki je bila bistveno vezana na cerkev. Pojavili se bodo subtilnejši, racionalnejši mehanizmi zavarovanja, individualnega in kolektivnega varčevanja, varnosti itd.³

Končno še zadnje področje (naštevam glavna področja, predvsem tista, ki so se pojavila ob koncu osemnajstega in na začetku devetnajstega stoletja; seveda bodo kasneje sledila še druga): upoštevanje odnosov med človeško vrsto, med človeškimi bitji kot vrsto in kot živimi bitji ter njihovim okoljem, njihovim bivanjskim okoljem – naj gre za gole učinke geografskega, klimatskega ali hidrografskega okolja: denimo problem močvirij, epidemij, ki so skozi vso prvo polovico devetnajstega stoletja vezane na obstoj močvirij. Postavlja pa se tudi problem takšnega okolja, ki ni naravno okolje in ki povratno učinkuje na prebivalstvo; okolje, ki ga je ustvarilo prebivalstvo. Pravzaprav bo to problem mesta. Tu vas opozarjam le na nekatera izhodišča, na podlagi katerih se je konstituirala biopolitika, na nekaj njenih praks in na njena prva področja, ki so obenem področja njenega posega, vednosti in oblasti: rodnost, bolehnost, razne biološke nesposobnosti, učinki okolja – iz vsega tega bo biopolitika pridobila svojo vednost in definirala polje, v katerega bo posegala njena oblast.

Toda v vsem tem je po pojem mnenju določeno število reči, ki so pomembne. Prva bi bila tale: pojavitev nekega novega elementa – rekel bi osebno –, ki ga v bistvu nista poznali niti teorija prava niti disciplinarna praksa. Teorija prava je v bistvu poznala le posameznika in družbo: posameznika, ki sklene pogodbo, in družbeno telo, ki ga konstituira prostovoljna oziroma im-

³ Glede vseh teh vprašanj glej predavanja na Collège de France iz leta 1973–1974: *Le Pouvoir psychiatrique*, Seuil/Gallimard, Pariz 2003.

plicitna pogodba med posamezniki. Discipline so imele dejansko opraviti s posameznikom in z njegovim telesom. Tisto, s čimer imamo opravka v novi tehnologiji oblasti, pa ni natanko družba (ali konec koncev družbeno telo, kot ga definirajo pravniki); še manj je to posameznik-telo. Gre za novo telo: multiplo telo, telo s številnimi glavami, če že ne z neskončno mnogimi, pa vsaj s tolikimi, da jih ni nujno mogoče prešteti. To je pojem »populacije«. Biopolitika ima opravka s populacijo in menim, da nastopi populacija kot politični problem, kot problem, ki je hkrati znanstven in političen, kot biološki problem in kot problem oblasti, ravno v tem trenutku.

Drugič, kar je prav tako pomembno – poleg samega nastopa elementa populacije –, je narava obravnavanih pojavov. Kot vidite, gre za kolektivne pojave, ki skupaj s svojimi ekonomskimi in političnimi učinki nastopijo ter postanejo umestni zgolj na ravni same množice. Gre za pojave, ki so, če jih vzamemo same na sebi, torej posamezno, naključni in nepredvidljivi, vendar pa predstavljajo na kolektivni ravni konstante, ki jih je enostavno, vsekakor pa vsaj mogoče določiti. In končno, gre za pojave, katerih potek je vezan predvsem na trajanje, za pojave, ki jih moramo zajeti v določenem krajšem ali daljšem časovnem obdobju; gre za serijske pojave. Tisto, na kar se bo usmerila biopolitika, so skratka naključni dogodki, ki nastopijo v neki populaciji, če jo zajamemo v njenem trajanju.

Izhajajoč iz tega – tretja stvar, za katero menim, da je pomembna – bo tehnologija oblasti, torej biopolitika vzpostavila mehanizme, ki imajo določeno število funkcij, ki se zelo razlikujejo od tistih, ki so pripadale disciplinarnim mehanizmom. V mehanizmih, ki jih vzpostavi biopolitika, bo šlo seveda najprej za napovedi, statistične ocene in globalna merila; prav tako tudi ne bo šlo za to, da bi spremenili kakšen poseben pojav, posameznika, kolikor je posameznik, pač pa predvsem za poseg na ravni določitev teh splošnih pojavov, teh pojavov v tem, kar je v njih globalnega. Treba bo spremeniti, zmanjšati bolehnost; treba bo podaljšati življenje; treba bo spodbujati rodnost. Predvsem pa gre za uvedbo regulacijskih mehanizmov, ki bodo lahko v tej globalni populaciji skupaj z njenim področjem naključij utrdili ravnotežje, ohranjali povprečje, vzpostavili nekakšno homeostazo, zagotovili nadomestila; gre skratka za namestitve varnostnih mehanizmov okrog te naključnosti, ki je inherentna populaciji živih bitij, gre, če hočete, za optimalizacijo življenja: mehanizmov, ki so, kot vidite, tako kot disciplinarni mehanizmi, namenjeni maksimalizaciji moči in njihovi izločitvi, vendar pa potekajo popolnoma drugače. Za razliko od disciplin namreč tu ne gre za individualno dresuro, ki bi delovala na samo telo. Nikakor ne gre za priključitev na posamezno telo, kot to stori disciplina. Potemtakem sploh ne gre za to, da bi posameznika zajeli na ravni detajlov, temveč, nasprotno, za to, da s pomočjo globalnih meha-

nizmov delujemo tako, da je doseženo globalno stanje ravnovesja, ustaljenosti; gre skratka za upoštevanje življenja, bioloških procesov človeka-vrste ter za to, da nad njimi ne zagotovimo neke discipline, pač pa regulacijo.⁴

Sedaj se torej v ozadju te velike in absolutne, dramatične, mračne oblasti suverenosti, ki je obstajala v zmožnosti usmrtitve, s pomočjo tehnologije biooblasti, s tehnologijo oblasti nad »Populacijo« [»la« *population*] kot tako, nad človekom kot živim bitjem, pojavi kontinuirana, učena oblast, ki je moč »omogočanja življenja«. Suverenost je usmrtila in pustila živeti. Sedaj pa se pojavi neka oblast, ki jo bom imenoval regulacijska in ki, nasprotno, temelji na tem, da omogoča življenje in pusti umreti.

Mislim, da se izražanje te oblasti konkretno pokaže v znameniti postopni diskvalifikaciji smrti, h kateri so se sociologi in zgodovinarji tako pogosto vračali. Vsi vemo, zlasti po določenem številu nedavnih študij, da je velika in javna ritualizacija smrti izginila oziroma se je vsaj postopoma umikala od konca osemnajstega stoletja pa vse do danes. Tako da je dandanes smrt – kolikor ni več eden tistih bučnih obredov, pri katerem so sodelovali posamezniki, družina, skupina in skoraj vsa družba – nasprotno postala nekaj, kar skrivamo; postala je nekaj najbolj zasebnega in najbolj sramotnega (in, v skrajnem primeru, danes objekt tabuja ni toliko spol, pač pa smrt). Toda po mojem mnenju dejanski razlog za to, da je smrt postala nekaj, kar skrivamo, ni v nekakšni premestitvi tesnobe ali v modifikaciji represivnih mehanizmov. Razlog je v transformaciji tehnologij oblasti. Tisto, kar je dajalo nekoč (namreč do konca osemnajstega stoletja) smrti njen sijaj, kar ji je nalagalo tako veliko ritualizacijo, je bilo dejstvo, da je bila smrt manifestacija prehoda od ene oblasti k drugi. Smrt je bila trenutek, ko je človek prešel od ene oblasti, ki je bila oblast suverena na tem svetu, k drugi, ki je bila oblast suverena na onem svetu. Prešel je od ene sodne instance k drugi, od civilnega ali javnega prava, prava življenja in smrti, k nekemu drugemu pravu, ki je bilo pravo večnega življenja ali večnega pogubljenja. Prehod od ene oblasti k drugi torej. Smrt pa je bila prav tako prenos oblasti umrlega, oblast, ki se je prenesla na tiste, ki so preživeli: zadnje besede, zadnji nasveti, poslednje želje, oporoke itd. Vse to so bili fenomeni oblasti, ki so bili s tem ritualizirani.

Toda sedaj, ko je oblast vse manj pravica do usmrtitve in vse bolj pravica do posega, da bi omogočili življenje, do posega v način življenja in v »kako« življenja, od trenutka torej, ko oblast poseže zlasti na tej ravni, da bi izboljšala življenje, da bi nadzorovala naključja, negotovosti in slabosti, je zato smrt

⁴ M. Foucault bo vse te mehanizme ponovno obravnaval predvsem v svojih predavanjih na Collège de France v letih 1977–1978: *Sécurité, Territoire et Population* in 1978–1979: *Naissance de la biopolitique*, v pripravi.

kot konec življenja očitno tudi konec, meja, krajišče oblasti. V razmerju do oblasti je smrt njena zunanja plat: je tisto, kar izpade iz njenega dosega in kar bo oblast zajela zgolj na splošno, globalno, statistično. Kar je dostopno oblasti, ni smrt, ampak smrtnost. In v tem oziru je povsem normalno, da smrt sedaj pade v območje zasebnosti, v najzasebnejše. Medtem ko je bila pri pravici suverenosti smrt tista točka, kjer je najočitneje zablestela absolutna oblast suverena, bo sedaj smrt, nasprotno, trenutek, ko posameznik uide vsakršni oblasti, se obrne vase in se na neki način zapre v svoj najzasebnejši kotiček. Oblast ne pozna več smrti. Strogo vzeto oblast opusti smrt.

Za simbolični prikaz vsega tega vzemimo, če hočete, Francovo smrt, ki je zaradi simbolnih vrednosti, za katere je tu šlo, vendarle zelo, zelo zanimiv dogodek, saj je umrl človek, ki je z vsem vam znano krutostjo izvajal suvereno pravico do življenja in smrti, najkrvoločnejši od vseh diktatorjev, ki je za celih štirideset let vzpostavil absolutno vladavino suverene pravice do življenja in smrti in ki je v trenutku svoje smrti vstopil v tisto vrsto novega polja oblasti nad življenjem, ki ni le v urejanju življenja, v omogočanju življenja, temveč navsezadnje tudi v tem, da posameznika ohranja pri življenju celo onstran njegove smrti. Oblast, ki ni preprosto znanstveni podvig, pač pa dejansko izvajanje politične biooblasti, ki je nastopila v devetnajstem stoletju, ljudem tako dobro omogoča življenje, da jih uspe ohraniti pri življenju celo tedaj, ko bi morali biti biološko gledano že dolgo mrtvi. Tako je tisti, ki je imel absolutno oblast nad življenjem in smrtjo nekaj sto tisoč ljudi, podlegel udaru oblasti, ki je tako dobro urejala življenje in tako malo pazila na smrt, da ni niti opazil, da je bil že mrtev in da so ga ohranjali pri življenju še po njegovi smrti. Mislim, da je trčenje teh dveh sistemov oblasti, oblasti suverenosti nad smrtjo in oblasti reguliranja življenja, simbolizirano v tem malem in veselem dogodku.

Sedaj bi se rad ponovno navezal na primerjavo med regulacijsko tehnologijo življenja in disciplinarno tehnologijo telesa, o kateri sem vam pravkar govoril. Od osemnajstega stoletja (ali vsaj od konca osemnajstega stoletja) dalje imamo torej dve tehnologiji oblasti, ki nastopita z določenim kronološkim zamikom in sledita ena drugi. Ena tehnika je torej disciplinarna: osredotoči se na telo, ima individualizirajoče učinke, s telesom manipulira kot z žariščem sil, ki jih mora napraviti hkrati uporabne in ubogljive. Na drugi strani pa imamo neko tehnologijo, ki se ne osredotoči na telo, temveč na življenje; tehnologijo, ki ureja učinke množice, značilne za neko populacijo, in ki poskuša kontrolirati niz naključnih dogodkov, ki se lahko proizvedejo v živi množici; tehnologijo, ki poskuša kontrolirati (morebiti spremeniti) njihovo verjetnost, vsekakor pa uravnovesiti njihove učinke. Gre torej za tehnologijo, ki stremi k nekakšni homeostazi, toda ne z individualno dresuro, temveč z

globalnim ravnovesjem: varnost skupnosti glede na njene notranje nevarnosti. Imamo torej tehnologijo dresure, ki je nasprotna ali različna od tehnologije varnosti; imamo disciplinarno tehnologijo, ki se razlikuje od varnostne ali regulacijske tehnologije; imamo tehnologijo, ki je resda v obeh primerih tehnologija telesa, vendar gre v enem primeru za tehnologijo, v kateri je telo individualizirano kot organizem, obdarjen s sposobnostmi, v drugem pa za tehnologijo, v kateri so telesa umeščena v biološke procese skupnosti.

Lahko bi rekli naslednje: vse je potekalo tako, kot da bi se oblast, katere modalnost oziroma organizacijska shema je bila suverenost, izkazala za neučinkovito, da bi vladala ekonomskemu in političnemu telesu družbe, ki je bila hkrati tik pred demografsko eksplozijo in industrializacijo. Tako da se je stari mehaniki suverene oblasti izmuznilo vse preveč reči, tako spodaj kakor zgoraj, tako na ravni podrobnosti kot na ravni množice. Namen prve prilagoditve je bil ujeti podrobnost: prilagoditev mehanizmov oblasti nad posameznim telesom z nadzorovanjem in dresuro – to je bila disciplina. Seveda je bila to prilagoditev, ki jo je bilo mogoče najlažje in najenostavneje uresničiti. Ravno zato se je že zelo zgodaj – že v sedemnajstem in na začetku osemnajstega stoletja – uveljavila na lokalni ravni, v intuitivnih, empiričnih, razdrobljenih oblikah in v omejenem okviru institucij kot so šole, bolnišnice, vojašnice, delavnice itd. Potem imate na koncu osemnajstega stoletja drugo prilagoditev, prilagoditev globalnim pojavom, pojavom v zvezi s prebivalstvom, in sicer z biološkimi ali bio-sociološkimi procesi v človeških množicah. Ta prilagoditev je veliko težja, saj je implicirala zapletene organe za koordinacijo in centralizacijo.

Imamo torej dva niza: niz telo – organizem – disciplina – institucije; in niz populacija – biološki procesi – regulacijski* mehanizmi – država. Institucionalna organska celota: organska disciplina institucije, če hočete, in po drugi strani biološka in državna celota: bioregulacija s strani države. Nočem absolutizirati tega nasprotja med državo in institucijo, saj discipline dejansko vselej težijo k preseganju institucionalnega in lokalnega okvirja, v katerega so ujete. Poleg tega zlahka dobijo državno razsežnost v določenih aparatih kot je na primer policija, ki je hkrati disciplinarni in državni aparat (kar dokazuje, da disciplina ni vselej institucionalna). Seveda pa najdemo tudi velike globalne regulacije, ki so se razmnožile v devetnajstem stoletju, na državni ravni, a tudi pod njo, s celo vrsto pod-državnih institucij, kot so medicinske institucije, solidarnostni skladi, zavarovalnice itd. To je prvo, na kar bi rad opozoril.

Po drugi strani pa ti dve skupini mehanizmov, ena disciplinarna, druga pa regulacijska, nista na isti ravni. Kar jima ravno omogoča, da se ne izklju-

* V rokopisu namesto »regulacijski«: »varnostni«. (Op. prev.)

čujeta in da sta lahko med seboj povezani. Lahko celó rečemo, da so v večini primerov disciplinarni in regulacijski mehanizmi oblasti, disciplinarni mehanizmi za telo in regulacijski mehanizmi za populacijo, med seboj povezani. Primer ali dva: vzemite, če hočete, problem mesta, ali še natančneje, tisto prostorsko, načrtovano, dogovorjeno razporeditev, ki tvori mesto-model, umetno mesto, mesto utopične realnosti, o katerem pa niso le sanjarili, pač pa so ga v devetnajstem stoletju dejansko zgradili. Vzemite nekaj takšnega kot je delavsko naselje. Kaj je delavsko naselje, kakršno obstaja v devetnajstem stoletju? Zelo dobro vidimo, kako delavsko naselje na neki način pravokotno izrazi disciplinarne mehanizme kontrole nad telesom oziroma nad telesi, namreč s svojo razdelitvijo na četrti, s samo delitvijo mesta, z lokacijo družin (vsaka v enem domu) in posameznikov (vsak v eni sobi). Razdelitev, doseganje vidnosti posameznikov, normalizacija obnašanja, torej vrsta spontane policijske kontrole, ki se tako izvaja s samo prostorsko razporeditvijo mesta: pred nami je cel niz disciplinarnih mehanizmov, ki jih v delavskem naselju ni težko odkriti. Nato pa imate še cel niz mehanizmov, ki so, nasprotno, regulacijski mehanizmi, ki se nanašajo na populacijo kot tako in ki omogočijo, vpeljejo na primer prakse varčevanja, ki so vezane na bivališče, na njegovo lokacijo in morebiti na njegov nakup. Imate sisteme zdravstvenega zavarovanja ali starostnega zavarovanja; pravila higijene, ki zagotavljajo optimalno dolžino življenja prebivalstva; pritiske na seksualnost, torej na ploditev, ki jih izvaja sama organizacija mesta; pritiske na družinsko higieno; nego otrok; šolanje itd. Imate torej disciplinarne in regulacijske mehanizme.

Vzemite kakšno čisto drugo področje – no ja, ne čisto drugo –, vzemite denimo, na neki drugi osi, seksualnost. Zakaj je seksualnost v devetnajstem stoletju v bistvu sploh postala področje, ki je imelo osrednji strateški pomen? Če je bila seksualnost pomembna, potem je po mojem mnenju za to obstajala cela kopica razlogov, še zlasti pa naslednji: po eni strani je seksualnost prav kot telesno vedénje odvisna od disciplinarne, individualizirajoče kontrole, ki ima obliko stalnega nadzorovanja (znane kontrole, na primer kontrole masturbacije, ki so jih izvajali nad otroki od konca osemnajstega, pa vse do dvajsetega stoletja, in sicer v družinskem krogu, šolskem okolju itd., predstavljajo natanko ta vidik disciplinarne kontrole seksualnosti); po drugi strani pa se seksualnost vpisuje in zaradi ploditvenih učinkov deluje v obsežnih bioloških procesih, ki ne zadevajo več posameznikovega telesa, temveč tisti element, tisto mnogotero enotnost, ki jo tvori populacija. Seksualnost je natanko v križišču telesa in populacije. Torej je odvisna od discipline, pa tudi od regulacije.

Izrazito medicinsko vrednotenje seksualnosti v devetnajstem stoletju je po mojem mnenju zakoreninjeno v tej privilegirani poziciji seksualnosti med

organizmom in populacijo, med telesi in globalnimi pojavi. Odtod tudi medicinska ideja, po kateri ima seksualnost, če je nedisciplinirana in nepravilna, vselej dve vrsti učinkov: prvi je učinek na telo, na nedisciplinirano telo, ki je takoj kaznovano z vsemi individualnimi boleznimi, ki si jih nakoplje seksualna razuzdanost. Otrok, ki se preveč samozadovoljuje, bo vse svoje življenje bolan: disciplinska sankcija na ravni telesa. Hkrati pa ima razuzdana, pervertirana itd. seksualnost določene učinke na ravni populacije, saj se smatra, da je seksualni razuzdanec dedno zaznamovan, da bo imel potomstvo, ki bo tudi samo moteno, in to skozi generacije in generacije, vse do sedme generacije, pa do sedme od sedme. Gre za teorijo degeneriranosti:⁵ kolikor je seksualnost v žarišču individualnih bolezni in, po drugi strani, v jedru degeneriranosti, predstavlja natanko točko povezovanja disciplinarnega in regulacijskega oziroma telesa in populacije. Razumeli boste torej, zakaj in kako bo v teh pogojih tehnična vednost, kakršna je medicina, oziroma raje celota, ki jo sestavljata medicina in higiena, v devetnajstem stoletju postala element, ki sicer ne bo najpomembnejši, vendar pa bo njegova pomembnost precejšnja, in sicer zaradi zveze, ki jo vzpostavi med znanstvenimi stališči o bioloških in o organskih procesih (se pravi o populaciji in o telesu), in hkrati zato, ker bo medicina postala politična tehnika intervencije z značilnimi oblastnimi učinki. Medicina je vednost-oblast, ki se hkrati nanaša na telo in na populacijo, na organizem in na biološke procese, in ki bo torej imela disciplinarne in regulacijske učinke.

Še splošneje bi lahko rekli, da je element, ki kroži med disciplinarnim in regulacijskim, ki se na enak način nanaša na telo in na populacijo, ki omogoča hkrati nadzorovati disciplinarni red telesa in naključne dogodke v biološki množici, da je torej ta element, ki kroži od enega k drugemu, »norma«. Norma je tisto, kar se lahko aplicira tako na telo, ki ga hočemo disciplinirati, kot na populacijo, ki jo hočemo regulirati. Potemtakem normalizacijska družba ni nekakšna posplošena disciplinarna družba, v kateri bi se disciplinarne institucije kopičile in na koncu prekrile ves prostor – po mojem mnenju je to zgolj prva in nezadostna interpretacija ideje normalizacijske družbe. Normalizacijska družba je družba, kjer se tako kot pravokotnici sekata disci-

⁵ M. Foucault se tu sklicuje na teorijo, ki so jo v Franciji sredi devetnajstega stoletja razvili zdravniki za duševne bolezni, zlasti B.-A. Morel (*Traité des dégénérescences physiques, intellectuelles et morales de l'espèce humaine*, Pariz 1857; *Traité des maladies mentales*, Pariz 1893) in M. Legrain & V. Magnan (*Les Dégénérés: état mental et syndromes épisodiques*, Pariz 1895). Ta teorija degeneriranosti, osnovana na načelu prenosljivosti tako imenovane »dedne« hi-be, je bila jedro medicinske vednosti o norosti in nenormalnosti v drugi polovici devetnajstega stoletja. Že zelo zgodaj jo je sprejela sodna medicina, znatno je vplivala na evgenično doktrino in prakso, pa tudi na celotno literaturo, kriminologijo in antropologijo.

plinska in regulacijska norma. Trditi, da se je oblast v devetnajstem stoletju polastila življenja, ali trditi vsaj to, da ga je začela v devetnajstem stoletju upoštevati, pomeni, da ji je z dvojno igro disciplinarnih tehnologij na eni in regulacijskih tehnologij na drugi strani uspelo pokriti celotno površino, ki se razteza od organskega do biološkega, od telesa do populacije.

Prišli smo torej do oblasti, ki je začela upoštevati tako telo kakor življenje, ali če hočete, ki je začela upoštevati življenje nasploh, z enim polom pri telesu, z drugim pa pri populaciji. Gre torej za biooblast, v kateri pa lahko takoj odkrijemo paradokse, ki se pojavijo na sami meji njenega izvrševanja. Paradoksi se po eni strani pojavijo z jedrsko silo, ki ni preprosto moč, da ubijemo – v skladu s pravicami, ki so dane vsakemu suverenu – milijone in stotine milijonov ljudi (konec koncev je to tradicionalno). Razlog, zakaj predstavlja jedrska sila za delovanje aktualne politične oblasti nekakšen paradoks, ki se mu je težko izogniti, če že ni ravno neizogiben, pa je v tem, da je v zmožnosti izdelave in uporabe jedrske bombe na delu neka suverena moč, ki ubija, vendar pa je prav tako na delu neka moč, da ubijemo samo življenje. Tako da se moč, ki je na delu v tej jedrski sili, izvaja na takšen način, da je zmožna ukiniti življenje. In se potemtakem ukiniti kot moč zagotavljanja življenja. Bodi si je torej ta moč suverena in uporabi jedrsko bombo, a zato ne more biti oblast, biooblast, moč zagotavljanja življenja, kar je od devetnajstega stoletja dalje. Bodisi imate, kot drugo skrajnost, presežek, ki pa, nasprotno, ni več presežek suverene pravice nad biooblastjo, pač pa presežek biooblasti nad suvereno pravico. Ta presežek biooblasti nastopi, ko ima človek tehnično in politično možnost, da ne le ureja življenje, temveč da ga razmnožuje, da proizvaja nekaj živega, da proizvede spake, da – v skrajnem primeru – fabricira neobvladljive in univerzalno uničujoče viruse. Strašanska razširitev biooblasti, ki bo, za razliko od tega, kar sem pravkar povedal o jedrski sili, preseгла vso človeško suverenost.

Oprostite mi za vse te dolge ovinke v zvezi z biooblastjo, vendar menim, da je mogoče prav na tem ozadju ponovno najti problem, ki sem ga poskušal zastaviti.

Kako se bo torej v tej tehnologiji oblasti, katere objekt in cilj je življenje (in za katero se mi zdi, da je od devetnajstega stoletja dalje ena temeljnih potez oblastne tehnologije), izvajala pravica do ubijanja in funkcija umora, če drži, da moč suverenosti vse bolj popušča, medtem ko disciplinarna ali regulacijska biooblast vse bolj napreduje? Kako lahko takšna oblast ubija, če drži, da poskuša predvsem izboljšati življenje, podaljšati njegovo trajanje, povečati njegove možnosti, ga odvrniti od nesreč ali pa nadomestiti njegove pomanjkljivosti? Kako je potemtakem mogoče, da politična oblast ubija, zahteva, terja smrt, da omogoči ubijanje, da ukaže uboj, da smrti ne izpostavi samo

svojih sovražnikov, ampak tudi svoje lastne državljane? Kako lahko oblast, katere glavni cilj je omogočanje življenja, pusti umreti? Kako je mogoče v političnem sistemu, ki temelji na biooblasti, izvajati moč smrti, kako je mogoče izvajati funkcijo smrti?

Menim, da ravno tu nastopi rasizem. Nikakor nočem reči, da je bil rasizem izumljen v tem obdobju. Obstajal je že od nekdaj. Vendar pa menim, da je deloval drugače. Tisto, kar je vneslo rasizem v državne mehanizme, je pojavitev biooblasti. Prav v tem trenutku se je namreč rasizem uveljavil kot temeljni mehanizem oblasti, kakršen se izvaja v modernih državah in ki povzroči, da skorajda ni modernega delovanja države, ki ne bi v določenem trenutku, do določene mere in pod določenimi pogoji uporabljalo rasizma.

Kaj pravzaprav je rasizem? Kot prvo je sredstvo, da se v območje življenja, za katerega je oblast prevzela odgovornost, končno uvede neki prelom: prelom med tistim, kar mora živeti, in tistim, kar mora umreti. V biološkem *kontinuumu* človeške vrste bo pojavitev ras, rasna razlika, rasna hierarhija, kvalificiranje določenih ras kot dobrih in drugih, nasprotno, kot manjvrednih – vse to bo način razdrobitve biološkega polja, za katerega je začela skrbeti oblast; način, kako znotraj populacije razlikovati ene skupine v razmerju do drugih. Gre skratka za vzpostavitev neke zareze biološkega tipa, znotraj področja, ki se prikazuje natanko kot biološko področje. To bo oblasti omogočilo obravnavati populacijo kot mešanico ras, oziroma natančneje, obravnavati, razdeliti vrsto, za katero skrbi, na podskupine, torej na rase. V tem je prva funkcija rasizma, namreč da razdrobi, da ustvari zareze znotraj biološkega *kontinuumu*, na katerega se nanaša bio-oblast.

Po drugi strani pa bo imel rasizem še neko drugo funkcijo: njegova vloga bo, da omogoči vzpostavitev nekega, če hočete, pozitivnega razmerja, razmerja tipa: »bolj boš ubijal, več boš lahko usmrtil« oziroma »bolj boš puščal umreti, dlje boš, zaradi tega, ti sam živel«. Rekel bi, da tega razmerja (»če hočeš živeti, boš moral usmrtiti, boš moral biti zmožen ubijati«) kljub vsemu nista izumila niti rasizem niti moderna država. Gre za vojno razmerje: »Če hočeš živeti, moraš pobiti svoje sovražnike.« Rasizem pa ravno udejanji, spravi v igro to vojno razmerje – »če hočeš živeti, mora drugi umreti« – vendar na neki način, ki je popolnoma nov in ki natanko ustreza izvrševanju biooblasti. Po eni strani bo rasizem pravzaprav omogočil vzpostaviti razmerje med mojim življenjem in smrtjo drugega, ki pa ni vojaško in vojno razmerje spopada, pač pa biološko: »Bolj ko se bodo manjvredne vrste nagibale k izginotju, več nenormalnih posameznikov bo odstranjenih, in manj ko bo degeneriranih v vrsti, bolj bom – ne kot posameznik, temveč kot vrsta – živel, močnejši in krepkejši bom in bolj se bom lahko plodil.« Smrt drugega ne pomeni enostavno mojega življenja, kolikor bi bila to moja osebna varnost; smrt drugega,

smrt slabše, nižje (ali pa degenerirane, nenormalne) rase je tisto, kar bo napravilo življenje nasploh bolj zdravo; bolj zdravo in čistejše.

Gre torej za razmerje, toda ne vojaško, vojno ali politično, pač pa za biološko razmerje. In če lahko ta mehanizem deluje, potem lahko deluje zato, ker sovražniki, ki jih je treba uničiti, niso nasprotniki v političnem pomenu besede; pač pa gre za zunanje ali notranje nevarnosti, ki zadevajo populacijo in ki so nevarnosti za populacijo. Drugače rečeno, usmrtitev oziroma imperativ smrti je za sistem biooblasti sprejemljiv zgolj, če ne teži k zmagi nad političnimi nasprotniki, temveč k odpravi biološke nevarnosti in okrepitvi – ki je s to odpravo neposredno povezana – same vrste ali rase. Rasa oziroma rasizem je pogoj, da postane usmrtitev v normalizacijski družbi sprejemljiva. Kjer imate normalizacijsko družbo, kjer imate oblast, ki je vsaj na svoji celotni površini in najprej, v prvi vrsti biooblast, tam je rasizem nepogrešljiv kot pogoj, da se lahko nekoga usmrti, da se lahko usmrti druge. Odkar deluje država na način biooblasti, lahko za morilsko funkcijo države poskrbi le rasizem.

Potemtakem razumete pomen – rekel bi vitalni pomen – rasizma pri izvajanju takšne oblasti: gre za pogoj, pod katerim je mogoče izvajati pravico do ubijanja. Če hoče normalizacijska oblast izvajati staro suvereno pravico do ubijanja, mora uporabiti rasizem. In obratno, če hoče oblast suverenosti, se pravi, oblast, ki ima pravico do življenja in smrti, delovati z instrumenti, z mehanizmi, z normalizacijsko tehnologijo, potem mora tudi ona uporabiti rasizem. Seveda z usmrtitvijo ne razumem preprosto neposrednega umora, pač pa vse, kar je lahko posreden umor: dejstvo, da nekoga izpostavimo smrti, da nekatere izpostavimo večji življenjski nevarnosti, ali, čisto preprosto, politična smrt, izgon, zavračanje itd.

Menim, da lahko na tej podlagi razumemo marsikaj. Najprej lahko razumemo vez, ki se je hitro – rekel bi nemudoma – splekla med biološko teorijo iz devetnajstega stoletja in diskurzom oblasti. V bistvu je evolucionizem, razumljen v širšem smislu – se pravi, ne toliko sama Darwinova teorija, temveč skuppek njenih pojmov (denimo: hierarhija vrst na skupnem evolucijskem drevesu, boj za obstanek med vrstami, selekcija, ki izloči manj prilagojene) –, v nekaj letih devetnajstega stoletja povsem spontano postal ne samo način prevajanja političnega diskurza v biološke izraze, niti preprosto način skrivanja nekega političnega diskurza pod znanstveno krinko, temveč dejansko način, kako misliti kolonizacijske odnose, nujnost vojn, kriminaliteto, fenomene norosti in duševnih bolezni, zgodovino družb in njihovih različnih razredov itd. Drugače rečeno, vsakokrat, ko je prišlo do spopada, usmrtitve, boja ali smrtnih nevarnosti, smo bili vse to prisiljeni – dobesedno – misliti v obliki evolucionizma.

Razumemo pa lahko tudi, zakaj se rasizem razvije v tistih modernih družbah, ki funkcionirajo na način biooblasti; razumemo, zakaj bo rasizem na-

stopil na določenih privilegiranih mestih, in sicer prav tam, kjer je pravica do smrti nujno potrebna. Rasizem se bo razvil predvsem s kolonizacijo, torej s kolonizatorskim genocidom. Ko je treba ubiti ljudi, prebivalstva, civilizacije, kako lahko to storimo, če delujemo na način biooblasti? S pomočjo evolucionističnih tém, torej z rasizmom.

Vojna. Kako se lahko ne le vojskujemo s svojimi nasprotniki, ampak postavimo vojni tudi lastne državljane, jih pobijemo na milijone (kar se je dogajalo natanko od devetnajstega stoletja, od druge polovice devetnajstega stoletja dalje), če ne ravno z razpihovanjem rasistične tematike? Odslej bo šlo v vojni za dvojce: ne le preprosto zrušiti svojega političnega nasprotnika, pač pa nasprotno raso, to biološko nevarnost, ki jo za raso, kateri pripadamo, predstavljajo tisti, ki so nasproti. Seveda pa je to zgolj nekakšna biološka ekstrapolacija téme političnega sovražnika. Toda še več, vojna – in to je popolnoma novo – se na koncu devetnajstega stoletja ne bo izkazala preprosto za način, kako okrepiti lastno raso z uničenjem nasprotne (v skladu s tematiko selekcije in boja za obstanek), ampak tudi za način, kako preroditi lastno raso. Številnejši ko bodo tisti izmed nas, ki bodo umrli, čistejša bo rasa, ki ji pripadamo.

Vsekakor gre tu za vojni rasizem, ki je bil konec devetnajstega stoletja nekaj novega in ki je bil po mojem mnenju nujen, namreč zaradi dejstva, da ga je biooblast potrebovala, ko je hotela začeti vojno; kako bi sicer lahko artikulirala voljo po uničenju nasprotnika ter tveganje, ki ga je vzela nase ob ubijanju tistih, katerih življenje bi morala po definiciji zaščititi, urediti, razmnožiti? Isto bi lahko rekli v zvezi s kriminaliteto. Če je bila kriminaliteta mišljena v rasističnih terminih, potem se je to prav tako zgodilo v trenutku, ko je bilo treba v mehanizmu biooblasti omogočiti usmritev kriminalca ali pa njegovo izključitev. Isto velja za norost in za razne anomalije.

V grobem menim, da rasizem zagotavlja funkcijo smrti v ekonomiji biooblasti v skladu z načelom, da je smrt drugih biološka okrepitev samega sebe, kolikor pripadamo neki rasi ali populaciji oziroma kolikor smo element neke enotne in žive pluralnosti. Vidite, da smo tu v bistvu zelo daleč od rasizma, ki bi preprosto in tradicionalno pomenil prezir in sovraštvo, ki ga ena rasa čuti do druge. Smo tudi zelo daleč od rasizma, ki bi bil nekakšna ideološka operacija, s katero bi države ali razred poskušali preusmeriti na mitičnega nasprotnika vse sovražnosti, ki bi bile usmerjene proti njim ali ki bi nadlegovale družbeno telo. Po mojem mnenju je veliko globlji od stare tradicije, veliko globlji od nove ideologije, skratka, je nekaj drugega. Posebnost modernega rasizma, tisto, kar je njegova specifičnost, se ne navezuje na miselnosti, ideologije ali laži oblasti. Navezuje se na tehniko oblasti, na oblastno tehnologijo. Navezuje se na to, kar nas – kar najdlje od rasne vojne in tovrstnega razumevanja zgodovine – umešča v neki mehanizem, ki biooblasti omogoči njeno iz-

vrševanje. Rasizem je torej povezan z delovanjem države, ki je za to, da bi izvajala svojo suvereno oblast, prisiljena uporabljati raso, iztrebljanje ras in očiščevanje rase. Sopostavitev, ali raje delovanje stare suverene oblasti s pravico do smrti skozi biooblast, implicira delovanje, vzpostavitev in spodbujanje rasizma. In prav tu se po mojem mnenju rasizem dejansko zakorenini.

Potemtakem razumete, kako in zakaj so najbolj morilske države hkrati nujno najbolj rasistične. Seveda si je treba tu ogledati primer nacizma. Konec koncev je nacizem pravzaprav najvišja stopnja v razvoju novih oblastnih mehanizmov, ki so se vzpostavljali od osemnajstega stoletja dalje. Vsekakor ni bolj disciplinarne države od nacističnega režima; niti ni države, v kateri bi biološke regulacije upoštevali še strožje in vztrajneje. Disciplinarna oblast, biooblast: vse to je od glave do peta prežemalo in podpiralo nacistično družbo (odgovornost za biološko, ploditev, dednost; pa tudi za bolezni in nesreče). Ni družbe, ki bi bila hkrati tako disciplinarna in tako varovalna kot tista, ki so jo vzpostavili ali vsaj načrtovali nacisti. Nadzor naključij, značilnih za biološke procese, je bil eden neposrednih ciljev tega režima.

Toda v istem času, ko je nastopila ta univerzalno varovalna, univerzalno varnostna, univerzalno regulacijska in disciplinarna družba, je skozi to družbo v najbolj neskalkulirani obliki izbruhnila morilska oblast, se pravi tista stara, suverena moč ubijanja. Ta moč ubijanja, ki prežema celotno družbeno telo nacistične družbe, se v prvi vrsti manifestira zato, ker moč ubijanja, torej oblast nad življenjem in smrtjo, ni dana preprosto državi, temveč celi vrsti posameznikov, precejšnjemu številu ljudi (naj gre za SA, SS itd.). V skrajnem primeru imajo v nacistični državi vsi ljudje pravico do življenja in smrti svojega sosa, in sicer zaradi možnosti ovadbe, ki je dejansko omogočala odstraniti ali dati odstraniti nekoga, ki je poleg vas.

Besnenje morilske oblasti in suverene moči je torej prežemalo celotno družbeno telo. Prav tako je morala ta politika zaradi dejstva, da je vojna eksplisitno postavljena kot politični cilj – in ni enostavno v ozadju, kot politični cilj za pridobitev določenega števila sredstev, pač pa je nekakšna zadnja in odločilna faza vseh političnih procesov –, voditi do vojne, vojna pa je bila ultimativna in odločilna faza, ki okrona skupnost. Zato cilj nacističnega režima ni preprosto uničenje drugih ras. Uničenje drugih ras je eden od obrazov tega projekta, drugi obraz pa je ta, da izpostavimo absolutni in univerzalni smrtni nevarnosti lastno raso. Tveganje smrti, izpostavljanje popolnemu uničenju je eno izmed načel, ki so vpisana med temeljne naloge nacistične pokorščine in med glavne politične cilje. Priti je treba do točke, ko bo celotna populacija izpostavljena smrti. Edino ta univerzalna izpostavljenost celotne populacije smrti bo lahko to populacijo dejansko konstituirala kot višjo raso in jo, spričo ras, ki bodo popolnoma iztrebljene ali pa dokončno zasužnjene, tudi dokončno prerodila.

V nacistični družbi torej vendarle imamo nekaj izrednega: gre za družbo, ki je biooblast absolutno posplošila, a ki je hkrati posplošila tudi suvereno pravico do ubijanja. Tu se natančno ujemata oba mehanizma, klasični, arhaični mehanizem, ki je dajal državi pravico do življenja in smrti njenih državljanov, in novi mehanizem, ki je organiziran okoli discipline, regulacije, skratka novi mehanizem biooblasti; tako da lahko rečemo naslednje: nacistična država je med obojim, torej med področjem življenja, ki ga ureja, ščiti, jamči, biološko kultivira, in med suvereno pravico, da ubije kogarkoli – ne samo drugih, ampak tudi svoje lastne ljudi –, vzpostavila popolno sožitje. Pri nacistih je posplošena biooblast sovpadala z diktaturo, ki je bila hkrati absolutna in zaradi neverjetnega zmanjšanja pravice do ubijanja in izpostavljanja smrti razpršena skozi celotno družbeno telo. Šlo je za popolnoma rasistično, popolnoma morilsko in popolnoma samomorilsko državo. Rasistična država, morilska država, samomorilska država. Eno nujno sledi iz drugega in se seveda izteče v »končno rešitev« (s katero so hoteli, preko Židov, iztrebiti vse druge rase, katerih simbol in hkrati manifestacija so bili Židje) v letih 1942-1943, potem pa še do telegrama 71, s katerim je Hitler aprila 1945 ukazal uničenje življenjskih pogojev samega nemškega naroda.⁶

Končna rešitev za druge rase, absolutni samomor [nemške] rase. Prav k temu je vodila mehanika, ki je vpisana v delovanje moderne države. Seveda je zgolj nacizem prignal do skrajnosti igro med suvereno pravico do ubijanja in mehanizmi biooblasti. Vendar pa je ta igra dejansko vpisana v delovanje vseh držav. Vseh modernih držav, vseh kapitalističnih držav? No, ne bo povsem držalo. Po mojem mnenju je – vendar pa bi bilo to treba pokazati ob neki drugi priložnosti – socialistična država oziroma socializem prav tako zaznamovan z rasizmom kot pa delovanje moderne države, kapitalistične države. Ob državnem rasizmu, ki se je oblikoval v pogojih, o katerih sem vam govoril, se je konstituiral social-rasizem, ki s svojim nastopom ni čakal na oblikovanje socialističnih držav. Socializem je bil, ob svojem nastopu v devetnajstem stoletju, rasizem. Naj gre za Fourierja⁷ iz začetka stoletja, ali za anarhiste iz konca stoletja, če gremo skozi vse oblike socializma, boste v njih vselej našli neko komponento rasizma.

O tem zelo težko govorim. Tako kot govorim, je to bolj zatrditev z gor-

⁶ Hitler je od 19. marca sprejemal ukrepe za uničenje nemške logistične infrastrukture in industrijske opreme. Ti ukrepi so izraženi v dveh dekretih, 30. marca in 7. aprila 1945. O teh dekretih cf. A. Speer, *Erinnerungen*, Berlin, Propyläen-Verlag, 1969. Foucault je zagotovo bral delo J. Festa, *Hitler*, Frankfurt na Majni/Berlin/Dunaj, Verlag Ullstein, 1973.

⁷ V zvezi s tem cf. predvsem Ch. Fourier, *Théorie des Quatre Mouvements et des Destinées générales*, Leipzig [Lyon], 1808; *Le Nouveau Monde industriel et sociétaire*, Pariz 1829; *La Faussée Industrie morcelée, répugnante, mensongère*, Pariz 1836, 2 zv.

jačo. Če bi vam hotel to tudi dokazati (kar sem želel), bi to na koncu pomenilo še en sklop predavanj. V vsakem primeru pa bi rad rekel vsaj tole: na splošno se mi zdi – sedaj govorim malo na pamet –, da se socializem, dokler ne postavi na prvo mesto ekonomskih ali pravnih problemov, kot je lastnina ali način produkcije – in kolikor zaradi tega sam ne postavlja in ne analizira problema mehanike oblasti, oblastnih mehanizmov –, [da se torej socializem vse dotlej] ne more odpovedati prevzetju in investiranju tistih oblastnih mehanizmov, za katere smo videli, da so se vzpostavili v kapitalistični ali industrijski državi. Nekaj je vsekakor gotovo: namreč da socializem ni kritiziral teme biooblasti, ki se je oblikovala ob koncu osemnajstega in skozi celotno devetnajsto stoletje, temveč jo je dejansko prevzel, razvil, ponovno vpeljal, jo na določenih mestih modificiral, nikakor pa je ni ponovno premislil v njenih temeljih in v načinih njenega delovanja. Navsezadnje pa je sprejel tudi idejo, da je bistvena funkcija družbe ali države, oziroma tistega, kar naj stopi na mesto države, v tem, da začne upoštevati življenje, ga urejati, množiti, kompenzirati njegova naključja, pregledati in razmejiti njegove možnosti in biološke zmožnosti – menim, da je socializem vse to sprejel kot takšno. S posledicami, ki temu sledijo, brž ko se znajdemo v socialistični državi, ki mora izvajati pravico do ubijanja ali pravico do iztrebljanja ali pa pravico do diskvalificiranja. In tako boste lahko brez nadaljnjega zopet odkrili rasizem – ne etnični rasizem v pravem pomenu, temveč rasizem evolucionističnega tipa, biološki rasizem –, ki v polni meri deluje v socialističnih državah (tipa Sovjetske zveze), in sicer kar zadeva duševne bolezni, kriminalce, politične nasprotnike itd. Toliko o državi.

Tisto, kar se mi zdi prav tako zanimivo in kar mi je dolgo povzročalo težave, je, še enkrat, dejstvo, da enakega delovanja rasizma ne najdemo samo na ravni socialistične države, ampak tudi v različnih oblikah socialističnih analiz ali projektov skozi celotno devetnajsto stoletje. Zdi se mi, da gre za naslednje: vsakokrat ko je kakšen socializem v glavnem vztrajal zlasti pri preoblikovanju ekonomskih pogojev kot načelu preoblikovanja in prehoda iz kapitalistične v socialistično državo (drugače rečeno, vsakokrat ko je iskal načelo preoblikovanja na ravni ekonomskih procesov), ni potreboval, vsaj ne takoj, rasizma. Po drugi strani pa je rasizem znova vzniknil vedno, ko je bil socializem prisiljen vztrajati pri problemu boja, boja proti sovražniku, pri problemu uničenja nasprotnika znotraj same kapitalistične družbe. Kadar je šlo torej za poskus, da bi mislili fizični spopad z razrednim nasprotnikom v kapitalistični družbi, je znova vzniknil rasizem, saj je bil to edini način, kako je socialistična misel, ki je bila kljub vsemu zelo navezana na tematiko biooblasti, lahko mislila razlog za uboj nasprotnika. Kadar gre preprosto za to, da nasprotnika ekonomsko uničimo, da mu odvzamemo njegove privilegije, ne po-

trebujemo rasizma. Toda brž ko gre za to, da moramo razmišljati o tem, da se bomo znašli z njim iz oči v oči ter da bomo morali z njim fizično obračunati, tvegati lastno življenje in ga poskušati ubiti, za to pa je bil potreben rasizem.

Zato imate vsakokrat, ko imate socializme oziroma oblike socializma, trenutke socializma, ki poudarjajo problem boja, na delu rasizem. In tako so bile najbolj rasistične oblike socializma, kamor nedvomno dosti bolj sodi blankizem, kamor dosti bolj sodita pariška komuna in anarhija kot pa socialna demokracija, Druga internacionala in sam marksizem; tako je bil torej socialistični rasizem v Evropi odpravljen šele ob koncu devetnajstega stoletja, po eni strani s prevlado socialdemokracije (in, to je treba poudariti, z reformizmom, ki je bil vezan na to socialdemokracijo), po drugi strani pa z določenim številom procesov, kot na primer afera Dreyfus v Franciji. Toda pred afero Dreyfus so bili vsi socialisti, ali vsaj njihova skrajna večina, v osnovi rasisti. In po mojem mnenju so bili rasisti v toliko, v kolikor (in s tem bom zaključil) niso na novo premislili tistih mehanizmov biooblasti – oziroma so jih sprejeli, če hočete, kot nekaj samoumevnega –, ki jih je od osemnajstega stoletja dalje vzpostavljala razvoj družbe in države. Kako lahko ohranjamo delovanje biooblasti in obenem izvajamo pravice do vojne, umora in funkcije smrti, če ne po poti rasizma? Ravno v tem je bil problem in po mojem mnenju gre vselej za ta problem.

Prevedla Samo Tomšič in Ana Žerjav